

Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн

Брензович К.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету

Немеш Є.П.

студентка факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету

Стаття присвячена міжнародній освітній міграції як характерному тренду розвитку сучасної глобалізованої економіки. Уточнено сутність поняття «студентська міграція», визначено його відмінність від категорії «освітня міграція». Узагальнено наслідки впливу міграційних процесів на економіку країни, що приймає студентів на навчання, та країни громадянства. На основі проведеного опитування проаналізовано настрої студентської молоді прикордонного регіону щодо навчання за кордоном.

Ключові слова: міжнародна освітня міграція, студентська міграція, академічна мобільність, загрози та наслідки міграції.

Брензович К.С., Немеш Е.П. МЕЖДУНАРОДНАЯ СТУДЕНЧЕСКАЯ МИГРАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАН

Статья посвящена международной образовательной миграции как характерному тренду развития современной глобализированной экономики. Уточнена сущность понятия «студенческая миграция», определены его отличия от категории «образовательная миграция». Обобщены последствия влияния миграционных процессов на экономику страны, которая принимает студентов на обучение, и страны гражданства. На основе проведенного опроса проанализированы настроения студенческой молодежи приграничного региона по поводу обучения за рубежом.

Ключевые слова: международная образовательная миграция, студенческая миграция, академическая мобильность, угрозы и последствия миграции.

Brenzovych K.S., Nemesh Y.P. INTERNATIONAL STUDENT MIGRATION AND ITS IMPACT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

The article is devoted to international educational migration as a trend, which is typical for the modern globalized economy. The study specifies the essence of the concept of "student migration", defines its difference from category of "educational migration". It overviews the effects of migration on the economy that takes students to study and country of citizenship. Based on the survey, the study analyzes the attitudes of students in the border region to study abroad.

Keywords: international educational migration, student mobility, academic mobility, threats and results of migration.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема освітньої міграції у сучасному світі набуває все більшої актуальності у зв'язку з низкою причин економічного та соціального характеру. Поглиблення інтернаціоналізації господарських зв'язків, розвиток інтеграційних процесів приводять до розширення можливостей навчання та академічних обмінів за кордоном, збільшення попиту на послуги високоякісної міжнародної освіти. Зростання ролі інтелектуального капіталу в розвитку національних економік актуалізує вивчення причин, наслідків та перспектив міжнародних освітніх міграцій та академічної мобільності, оскільки переважну частину

мігрантів становить молодь – найбільш активна частина населення, схильна до саморозвитку та адаптації в мультикультурному середовищі, втрата якої для будь-якої економіки може мати вкрай негативні соціально-економічні наслідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням освітньої та, зокрема, студентської міграції присвячені праці вітчизняних науковців. Так, Л.І. Безтелесна [1] розглядає освітню міграцію як інструмент реалізації стратегічного управління людським капіталом. Л. Семів [2] проектує вплив міжнародної освітньої міграції на територіальні економічні системи. Тенденції міжнародної освітньої

міграції у контексті процесів глобалізації також є предметом дослідження Л.А. Журавовської [3] та В.М. Філатова [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Узагальнення потребують всі аспекти впливу освітніх міграційних процесів і на країну, що приймає мігрантів, і на країну-донора у розрізі як національної економіки, так і окремих регіонів. Крім цього, важливим є виокремлення поняття «студентська міграція» у сукупності визначень, що характеризують переміщення за кордон з метою навчання, з'ясування його відмінностей від понять «освітня міграція», «академічна мобільність», «транскордонна освіта».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження можливих наслідків міжнародної освітньої міграції як у розрізі національної економіки, так і для регіону зокрема. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

– уточнити сутність поняття «студентська міграція», визначити його місце у категоріальному апараті дослідження міграційних процесів;

– узагальнити вплив студентської міграції на країну, що приймає мігрантів, та країну-донора, спроєктувати наслідки на регіональний рівень;

– дослідити фактичні настрої української студентської молоді щодо навчання за кордоном.

У дослідженні використано загальнонаукові (аналіз, порівняння) та евристичні (анкетування) методи дослідження.

Виклад результатів дослідження. Питання впливу освітньої міграції на розвиток країн, громадяни яких беруть у ній участь, передбачає врахування дії соціальних, культурних, економічних, правових, історичних факторів виникнення такого явища. Освітня міграція здебільшого є об'єктом мультидисциплінарних досліджень у соціально-економічному, психолого-педагогічному та навіть історико-політичному контекстах.

Характеризуючи сутність освітньої міграції, О.С. Гринькевич визначає її як масове соціокультурне явище, пов'язане з переміщенням людей за межі регіону чи країни постійного проживання з метою підвищення свого освітнього рівня, здобуття знань [5, с. 256]. За своєю сутністю освітня міграція передбачає тимчасове перебування на території розташування закладу освіти з подальшим поверненням мігранта до колишнього місця проживання. Вона, з одного боку (з позиції територій

прибуття-вибуття), може розглядатися як сукупність переміщень освітніх мігрантів, а з другого (з позиції освітнього мігранта) – як сукупність переміщень для досягнення мети міграції [4]. У контексті з поняттям «освітня міграція» також розглядають поняття «академічна мобільність», «транскордонна освіта», «навчальна міграція», «еміграція через освіту».

Аналізуючи підходи до визначення цих понять, можна узагальнити, що освітня міграція охоплює переміщення осіб, які належать до різних за віком груп, є споживачами освітніх послуг іншої країни, учасниками програм академічного обміну за межами країни перебування. Насамперед необхідно зазначити, що надання послуг освіти закордонним вузом (експорт послуг), так звана «транскордонна освіта», не завжди приводить до переміщення споживача послуги за кордон. Новітні способи електронного навчання дають змогу отримувати знання дистанційно, перебуваючи у своїй країні. Таке навчання, на нашу думку, майже позбавлене рис освітньої міграції, оскільки не передбачає інтеграції особи, що навчається, в інший культурний простір, зменшує можливості переростання навчальної міграції у трудову, а тому наслідки такого виду освіти будуть мати здебільшого особистісний ефект.

Визначаючи місце поняття «студентська міграція», можна вважати його вужчим, аніж міграція освітня, оскільки остання включає навчання в навчальних закладах різних рівнів, охоплює поїздки як студентів, так і викладачів. Студентська ж міграція може бути як індивідуальною (тобто самостійно організованою), так і академічною (в межах міжнародних програм академічного обміну). Таким чином, студентську міграцію можна визначити як свідоме тимчасове переміщення осіб за межі країни свого громадянства з метою отримання знань та здобуття ступеня вищої освіти.

Питання регулювання освітньої міграції тісно пов'язане з питаннями національної безпеки. Розвинуті країни використовують міжнародну освіту як один із інструментів залучення молодого, здібного до навчання та активного сегменту людського капіталу до національних економік. Участь України у Болонському процесі та поглиблення співпраці з ЄС створює нові можливості для української молоді у сфері здобуття високоякісної європейської освіти і водночас несе з собою традиційні загрози, пов'язані з будь-яким іншим видом міжнародної міграції.

Нині Україна є переважно постачальником освітніх мігрантів в інші країни, що зумовлено зростанням доступності освіти за кордоном (головним чином, у країнах ЄС, що межують з Україною), розширенням міжнародної співпраці українських вузів і поглибленням економічних зв'язків із ЄС. Хоча частка освітніх мігрантів у загальній кількості працездатного населення, що виїжджає за кордон, є незначною (близько 3%), вплив процесів виїзду молоді має вкрай неоднозначні наслідки для країни-постачальника мігрантів.

До переваг для країни, що приймає мігрантів, можна віднести насамперед економічні вигоди, що виявляються у зростанні фінансових надходжень до країни у формі оплати за навчання і, відповідно, податкових надходжень до держбюджету. Зростання попиту на послуги вузів у країнах приймання мігрантів приводить до розширення асортименту освітніх послуг, інтеграції національних вузів у міжнародну освітньо-наукову систему, зростання інноваційного складника освіти та технічного вдосконалення освітнього процесу. Для країни, що приймає мігрантів, приплив молоді є шансом омолодити структуру населення, інтелектуалізувати людський капітал країни, поповнити економіку кваліфікованими спеціалістами і, відповідно, прискорити науково-технічний та економічний розвиток країни. Усвідомлюючи економічну вигоду від перетворення освітніх мігрантів на кваліфікованих учасників ринку праці, уряди розвинутих країн проводять політику сприяння студентам-іноземцям у подальшому працевлаштуванні.

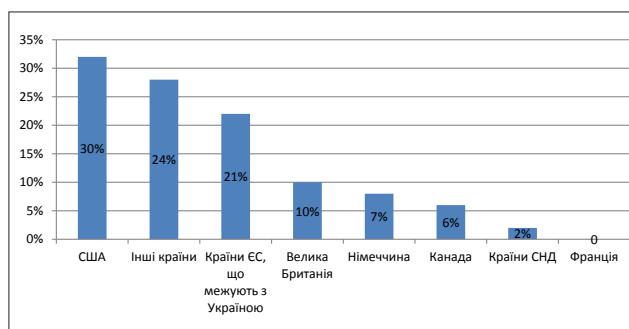
Навчання за кордоном за умови повернення мігранта на батьківщину має позитивний ефект для країни походження. У цьому разі країна отримує більш підготовленого спеціаліста, ніж звичайний працівник-мігрант, оскільки він знає мову, а отриманий за роки навчання соціальний і культурний потенціал надає йому кращих адаптаційних характеристик. Навчання за кордоном за програмами обміну або програмами, що фінансуються урядами розвинутих країн у межах політики сприяння, також створює певну економію у підготовці кваліфікованих кадрів для країни, що постачає мігрантів. Однак головною загрозою, що постає перед країною-донором студентів, є ризик втрати інтелектуального потенціалу, старіння структури населення за рахунок виїзду та перетворення освітньої міграції на еміграцію через навчання.

Існують дані, що вказують на співвідношення навчальної еміграції та імміграції. Так,

до Америки їде навчатись у 13 разів більше людей, ніж виїжджає, до Великобританії – у 16 разів, до Австралії – у 22 рази, до Франції – у 4 рази, до сусідньої Чехії – у 3 рази, до України – лише на третину [6]. Такі дані щодо нашої держави свідчать, з одного боку, про прискорену інтеграцію національної освітньої системи у світову, оскільки виїзд студентів за кордон часто має форму академічного, що передбачає повернення в Україну після завершення навчальної програми. З іншого боку, самоорганізований складник міграції теж зростає, що загрожує відтоком мізків та втратою надзвичайно ефективного сегменту людського капіталу нашої держави.

Офіційною статистикою не охоплено даних щодо частки молоді, яка після навчання за кордоном залишається там на постійне проживання, однак спостереження за ринком праці та освітніми процесами у прикордонних регіонах найбільш яскраво характеризують вплив міграційних процесів в освіті на економіку. Тому особливим об'єктом дослідження є міграційні процеси у прикордонних регіонах, яким є Закарпаття. Стійкі соціально-економічні зв'язки з суміжними регіонами країн ЄС (Словаччина, Угорщина, Румунія, Польща), спільна культурна та історична спадщина, а відповідно – значна кількість родинних зв'язків, знання мов країн, що межують з областю у прикордонні, значно полегшують доступ українських студентів до іноземних вузів. Позитивні та негативні наслідки освітньої міграції для прикордонного регіону, на наше бачення, будуть виявлятися більш виражено, аніж для національної економіки, однак загалом вплив цих процесів на соціально-економічний розвиток можна проектувати і на мезорівень.

За умов обмеженості статистичної інформації про переміщення молоді на навчання за кордон вибіркоче обстеження є досить дієвим методом отримання даних про тенденції, що існують у цій сфері. Проведене в межах дослідження опитування студентської молоді дає змогу уявити масштаби та перспективи освітньої міграції у досліджуваному регіоні. За цільову групу обрано молодь, що досягла повноліття (18–20 років), зараз навчається у бакалавраті та має високий рівень знання іноземної мови. Обрання цього сегменту пояснюється тим, що навчання за кордоном потребує знання іноземної мови, а досягнення повноліття та здобуття ступеня бакалавра є тими умовами, що значно розширюють можливості навчання за кордоном.

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Навчання в яких країнах, на вашу думку, є найбільш привабливим?»

Джерело: складено автором за власними даними

За підсумками анонімного анкетування студентської молоді, що навчається на 3–4 курсах ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (50 осіб, гендерно збалансована група), було отримано результати, які дали змогу отримати загальне уявлення про те, чи цікавляться студенти навчанням за кордоном та міжнародними програмами обміну, які країни займають провідні позиції за інтересом студентів, якими факторами керуються потенційні студенти-мігранти у виборі країни навчання та чи корисною для них стала участь у подібних програмах, стажуваннях чи літніх школах.

На запитання анкети «Чи розглядаєте ви можливість продовження навчання за межами України?» майже половина студентів (48%) відповіли ствердно, 26% респондентів віддають перевагу проходженню короткострокових стажувань, участі в літніх школах та програмах обміну. Лише 14% опитаних зовсім не цікавляться цим питанням і 12% через фінансову неспроможність не розгадують такої можливості.

Відповіді на питання «Навчання в яких країнах, на вашу думку, є найбільш привабливим?» продемонстрували, що топові позиції займають США (30%). Друге місце посіли інші країни (24%), серед яких було названо Австрію, Чехію, Японію, Австралію та Китай. Також досить популярним напрямом для майбутніх студентів є країни ЄС, що межують з Україною (21%), а також Велика Британія (10%), Німеччина (7%) та Канада (6%) (рис. 1).

Таким чином, навчальні заклади країн ЄС є найбільш привабливими для закарпатських студентів (у сумі близько 40% голосів респондентів).

Відповіді на запитання «Які фактори під час вибору країни для навчання найбільш

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання анкети «Які джерела інформації щодо можливостей академічної мобільності ви використовуєте?»

Джерело: складено автором за власними даними

суттєві?» показали, що вирішальним є чинник можливості працевлаштування після навчання (34%), а вже потім – сама вартість навчання (30%). Важливими факторами також є престиж навчального закладу (16%) та можливості отримання стипендій, грантів на навчання (11%).

Найпопулярнішим джерелом для пошуку інформації з питань академічної мобільності для студентів є офіційний сайт українського вишу, в якому вони навчаються (34%). Серед опитаних 25% отримують інформацію з освітніх інтернет-платформ, а також із сайтів закордонних навчальних закладів та розпитують знайомих і друзів (рис. 2).

За підсумками аналізу результатів опитування можна вважати, що рівень зацікавленості українських студентів у навчанні за кордоном досить високий, а найбільший інтерес становлять навчальні заклади ЄС та США. Високий ступінь довіри з боку студентів до інформації про можливості навчання за кордоном, що надається «рідним» українським навчальним закладом, має бути використаний для спрямування міграційних потоків в академічному напрямі до вузів-партнерів, що посилює позитивний вплив цього процесу на національну економіку і дасть змогу стримати самоорганізований виїзд молоді на навчання за кордон із подальшою зміною постійного місця проживання.

Висновки з цього дослідження. Студентська міграція – складний і неоднозначний за своїми наслідками процес, який чинить значний, дещо віддалений у часі за наслідками вплив як на країну, початкові заклади якої приймають студентів, так і на країну їх громадянства. Найбільш позитивною за наслід-

ками для всіх сторін є студентська міграція в межах програм академічного обміну, що дає змогу студентам здобувати знання та культурний досвід, а навчальним закладам – погли-

блювати міжнародну співпрацю. Предметом подальших досліджень стане іноземний досвід регулювання міграційних процесів у сфері освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безтелесна Л.І. Академічна мобільність як інструмент реалізації стратегічного управління ресурсами [Електронний ресурс] / Л.І. Безтелесна // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. — 2016. — Вип. 1(73). — С.11–12. — Режим доступу: <http://ep3.nuwm.edu.ua/4422/1/Безтелесна%20Л.%20І.%20Академічна%20мобільність%20зах.pdf>
2. Семів Л. Освітня міграція як фактор розвитку територіальних міграційних систем: національний та європейський аспект / Л. Семів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — Вип. 3(101). — С. 244–253.
3. Жураковська Л.А. Тенденції освітньої міграції в контексті глобалізації економічного розвитку [Електронний ресурс] // Демографія та соціальна економіка. — 2014. — № 1(21). — Режим доступу: <http://dse.org.ua/archive/21/20.pdf>.
4. Філатов В.М. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків [Електронний ресурс] / В.М. Філатов, Я.В. Ромашова // Ефективна економіка. — 2014. — № 2. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2785>.
5. Гринькевич О.С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання / Гринькевич О.С. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — Вип. 3(101). — С. 254–264.
6. Студентська міграція: де українська молодь шукає кращого життя [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/studencheskaya-migratsiya-ukrainskaya-molodezh-1430144645.html>.